

Szikszainé Bujdosó Zsuzsanna

**Kor és nem szerinti csoportok
kialakítása**

A követelménymodul megnevezése:
Gondozási feladatok

A követelménymodul száma: 1688-06 A tartalomazonosító száma és célcsoportja: SzT-012-30

KOR ÉS NEM SZERINTI CSOPORTOK KIALAKÍTÁSA

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

A hat hónapig anyjuk mellett élő csikók sorsa és jelleme alaposan megváltozik azon a napon, amikor csoportokba osztva átkerülnek a ménes nyugati oldalára, s megkezdik önálló életüket. A leválasztás (weaning) jócskán megviseli a legtapasztaltabb öreg kancákat csakúgy, mint csikókat. A szívszaggató nyerítés a lovász füléből is csak napok után távozik. Newsellsben július végén kezdődnek a leválasztások, s jobb esetben november elején végződnek. A csikókat eleinte korosztály szerinti besorolásban teszik ki a padikokba. Az egy karámba jutó létszám nem haladja meg a tizenkettőt. Nemek szerint majd csak január végétől kezdik őket csoportosítani.

Miért van szükség e drasztikus lépésre a csikó fejlődése és nevelése során?

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

IVARJELLEG

Az ivarjelleg azon sajátosságok összessége, amelyek alapján meghatározható az állat ivari hovatartozása. Megkülönböztetünk elsődleges és másodlagos ivarjelleget.

Az elsődleges ivarjelleghez tartoznak az ivarszervek, valamint ezek tulajdonságai. A hímvivarmirigyek a herék, a női ivarmirigyek a petefészkek. Mindkettő feladata az ivarsejtek és a nemi hormonok termelése. A hormonok hatására fejlődnek ki az ivarszervek és a másodlagos ivarjelleghez tartozó sajátosságok.

A másodlagos ivarjelleg azoknak a testi és élettani bélyegeknél az összessége, amelyek az ivarszerveken kívül jellemzőek a hím- illetve a nőivarú egyedekre. Ilyen pl. a színek különbözősége, a testalakulás, sajátos képletek alakulása és az idegrendszer működése. Nagyon fontos elvárás, hogy a tenyészállatok kifejezett másodlagos nemi jelleggel rendelkezzenek.

A hímekre jellemző a tömegesebb test, a fejlettebb elülső rész a hosszabb és keskenyebb far. Idegrendszeri működésében élénkebbek, ingerlékenyebbek és kevésbé érzékenyek.

1. ábra. Tipikus viselkedés ménéknél¹

A nőivarú állat finomabb, szikárabb testalkatú, mellkasa laposabb, mélyebb, medencéje nagyobb méretű. Érzékenyebb, de szelídebb viselkedés jellemzi.

2. ábra. Kancára jellemző másodlagos nemi jelleg²

A hazai lófajták csikói 8–12 hónapos korban válnak ivaréretté. A kancacsikók petefészkei erre az időszakra termelnek megtermékenyítésre alkalmas, érett petesejteket, a méncsikók ivarszervei pedig érett hímivarsejteket. Ebben a korban tehát mind a párosodásnak, mind pedig a megtermékenyülésnek megvannak a biológiai alapjai. Ezért fontos feladat, hogy az ivarérettség korának elérése előtt az anyjuktól leválasztott kanca- és méncsikókat egymástól elkülönítsük (**nem- és kor szerinti csoportok kialakítása**) a nem kívánt vemhesség megelőzése érdekében.

¹ www.clubhorses.mindenkilapja.hu

² www.landgestuetcelle.de

A VÁLASZTÁS

A választás a csikó életének első nagy fordulópontja. Ebben az időszakban egyszerre érik élettani és szociális stresszhatások a fiatal csikót, amelyek – ha nem sikerült őket megfelelő módon elhárítani – súlyos fejlődési problémákat okozhatnak. Törést jelent emellett a csikót az anyjával összekötő érzelmi kötelék elszakítása, valamint a korábbi környezetből való kirekesztés, és a csikók közötti szociális rangsor kialakulása is. Éppen ezért fontos, hogy a választás idejére a csikó megfelelően fejlett legyen.

A választás optimális ideje a betöltött hat hónapos kor. Ebben az életkorban a megfelelően fejlett csikó már képes a megpróbáltatások elviselésére. Munkaszervezési és etológiai szempontból az a kedvező, ha lehetőleg az egész állomány csikóit egy időben választjuk, ezért a gyakorlatban a csikókat általában 5-7 hónapos korukban választják. Megfelelő fejlettség esetén ez nem okoz különlegesebb gondot, bár a korai születésű, emiatt idősebb korban választott csikók fejlődésbeli fölénye végig nyomon követhető.

Az elválasztás lehet **hirtelen** és **fokozatos**. Ménesi tartásban általában a hirtelen – a csikókat egyszerre viszik el a kancáktól – választási mód terjedt el. Fokozatos elválasztásnál a kanca egyre hosszabb és hosszabb időt tölt távol a csikójától. Ha a csikó megfelelően fejlett, jól eszik, bármelyik módszerrel viszonylag törésmentesen elválasztható. Elválasztásra nemcsak a csikót, hanem a kancát is elő kell készíteni, az esetleges tőgygyulladás elkerülése érdekében. A tervezett elválasztás előtt néhány nappal csökkentjük a kanca abrak adagját, és a zöldet teljesen elvonjuk. Ekkor a kancák többsége magától elapaszt.

A bélyegzés

A választással közel egy időben kerül sor a csikók tartós megjelölésére, amelyet a hazai törzskönyvezés szabályai szerint a törzstenyészetekben a nyeregtájon, a köztenyészetekben a nyakoldalon tüzes vassal a bőrbe bélyegezve végeznek a törzskönyvezésre jogosult szervezetek szakemberei.

3. ábra. Csikó bélyegzése tüzes vassal³

³ www.radihaza.hu

A bélyegzés az egyedi azonosítás szempontjából rendkívül fontos, mivel hiteles származási lap csak az ily módon azonosítható lóra váltható. A lóról szóló adatok összesített, hiteles leírását tartalmazó könyvet általában **méneskönyvnek** nevezzük. Az adatok hitelességét valamilyen szervezet (hivatalos törzskönyv) vagy maga a tenyésztő (házi törzskönyv) tanúsítja. A méneskönyv kivonata a különböző célokra kiadott **lóútlevél**.

A lóútlevél

A lóútlevél intézményét az Európai Unió azért írta elő a 93/623/EEC, illetve 2000/68/EC rendeleteiben, hogy biztosítsa a lófélék Unión belüli zökkenőmentes szállítását, kereskedelmét, meggátolja a fertőző betegségek terjedését, és megvédje a lóhús-fogyasztókat a lovak kezelése után a húsban maradó szermaradványok káros hatásaitól. Ez akkor biztosítható, ha minden ló azonosításra kerül, és az azonosító okmányában, vagyis lóútlevelében bejegyzésre kerülnek a ló azonosító adatai, származási adatai, állategészségügyi kezelései, vizsgálatai, igazolva ezzel a ló eredetét, állategészségügyi állapotát, illetve emberi fogyasztásra való esetleges alkalmasságát. A lóútlevél tehát olyan hatósági bizonyítvány, amely az állat azonosítására, állategészségügyi forgalomképességének igazolására szolgál, és tartalmazza a tulajdonos adatait is. Ezen kötelező funkciói mellett tartalmazhat még tenyésztési-, minősítési- és versenyeredményeket is, segítve ezzel a ló értéknövekedésének dokumentálását.

LÓÚTLEVÉL
REGISTRATION CERTIFICATE
CERTIFICAT D'ENREGISTREMENT

A ló azonosító száma
Identification No. / No. d'identification

Neve / name / nom

FEI sportló/szám / FEI No. / No. FEI
FEI sportló/név / FEI Name / FEI-nom

FEI:

Érvényesítés dátuma
Date of issue

A következő felülvizsgálatig / Validité jusqu'à la prochaine révision
To be revalidated every 4 years by the National Federation
A revalider tous les 4 ans par la Fédération Nationale

MAGYARORSZÁG / HUNGARY
Országos Mezőgazdasági Minőségügyi Intézet
16-1024 Budapest, Keleni Károly utca 24.
LÖINFORM adatbázis

Ennek a lóútlevélnek mindig követnie kell a lovat, de a lóútlevél tulajdonjogot nem igazol / This passport must always follow the horse, but constitutes no proof of ownership / Ce passeport doit toujours accompagner le cheval, mais il ne constitue pas un titre de propriété

4. ábra. Lóútlevél⁴

Bár a lóútlevél neve azt sugallhatja, hogy csak azon lovak számára kötelező kiváltani, amelyek elhagyják telephelyüket, fontos hangsúlyozni, hogy a 29/2000 (VI.9.) FVM és 64/2003 (VI.16.) FVM rendeletek értelmében a lóútlevél megléte minden 6 hónapnál idősebb ló esetében kötelező. Ez az okmány ugyanis amolyan „személyi igazolványa” az állatnak, amelyet minden hatóság elkérhet a ló azonosításakor, és az esetleges állatorvosi kezeléseket is már csak ebbe a hatósági bizonyítványba lehet bevezetni. A kezelő és hatósági állatorvosnak a lóútlevelet a kérésére át kell adni. A kezelő állatorvosnak a vakcinázásokat, kezeléseket, ellenőrző tesztek eredményeit kötelező a lóútlevélbe bejegyezni.

⁴ www.lovak-lovasok.hu

A lóútlevél kiváltása számos előnnyel jár a lótulajdonos számára. A lóútlevél ugyanis – igazolva a ló eredetét, tulajdonjogát, állategészségügyi állapotát – lehetővé teszi a lótulajdonos számára, hogy egészséges lovát szállítsa, eladja, a fertőződés veszélye nélkül részt vegyen vele rendezvényeken, vágóállatként értékesítse, de még az esetlegesen kapható támogatásokra is ezzel igazolhatja a jogosultságát.

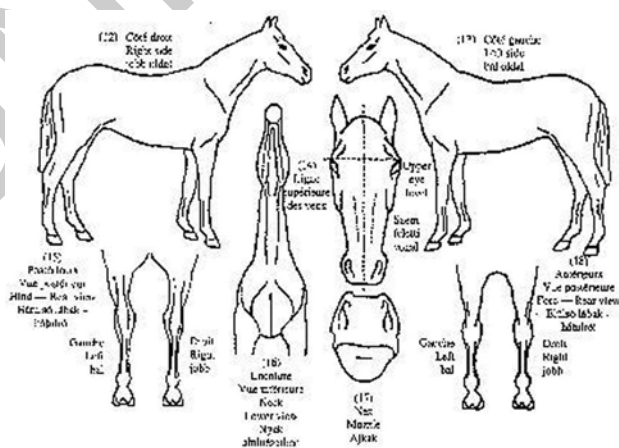
A lóútlevél-rendszer kialakításának egyik alappillére, hogy zárt tulajdonos-nyilvántartást is megvalósítson, vagyis a ló életében minden egyes lótulajdonos hivatalos bejegyzésre kerüljön. Ennek az a célja, hogy a ló életútja követhető legyen, előnye pedig, hogy tisztázott tulajdonviszonyokkal a ló tulajdonosa az Európai Unió piacán teljes jogú szereplővé válhat.

Kik jegyezhetnek be a lóútlevélbe?

Tekintettel arra, hogy a lóútlevél hatósági bizonyítvány, bejegyzéseket csak az erre jogosult szervezetek, illetve személyek tehetnek.

A lóútlevél 1–6. oldalai a ló hiteles azonosító adatait tartalmazzák, a csikóbélyegzési jegyzőkönyv alapján. Az azonosító adatokat az MgSzH Lóútlevél Irodája tölti ki. Amennyiben a tulajdonos a lóútlevél átvételekor azt tapasztalja, hogy az adatok nem egyeznek az általa ismert adatokkal, akkor a Magyar Lótenyésztő és Lovas Szervezetek Szövetsége (MLLSZ) illetékes megyei lótenyésztési felügyelőjével kell a lovat azonosíttatni, akinek a feljegyzése alapján a Lóútlevél Iroda gondoskodik az esetleges hibajavításról.

A lóútlevél kiadásakor a lódiagram oldal kitöltetlen marad. A diagram kitöltésére az MgSzH által megbízott és megbízólevéllel, valamint bélyegzővel ellátott szakértők jogosultak. A hibásan, szakszerűtlenül, az egyezményes nemzetközi jelek ismerete nélkül kitöltött lódiagram a ló azonosításakor (versenyen, értékesítéskor stb.) a tulajdonosnak komoly károkat okozhat.

5. ábra. Lódiagram⁵

⁵ net.jogtar.hu

A ló ivartalanításának bejegyzésére a műtétet végző állatorvos jogosult, az aláírásával és bélyegzőjével hitelesítve azt. A tenyésztési információk, valamint a testméretek feljegyzésére szolgáló oldalakra az illetékes lótenyésztő egyesület jogosult bejegyzést tenni. A sport információk részére szolgáló oldalakra a Magyar Lovassport Szövetség jogosult bejegyzést tenni. Az állatorvosi azonosítások és kezelések rovataiba az erre jogosult állatorvosok tehetnek bejegyzést.

A ló életkorának meghatározása

A ló kora biztosan az egyedi azonosítás alapján a törzskönyvi feljegyzésekből állapítható meg. Ennek hiányában becsléssel tudjuk a ló korát megközelítően meghatározni.

Egyszerű megtekintéssel, külső jelek alapján csak durva becslésre van lehetőségünk. A fiatal, szopós csikónak többnyire juhfeje van, lábai aránytalanul hosszúak, törzse rövid. Sörénye, fark szőrei rövidek, göndörödéssre hajlamosak és finom szálúak. Az évjárat csikók sem mutatják még a felnőtt ló arányait, lábaik hosszúak, mellkasuk sekély, és túlnőttség jellemzi őket. Az a csikó, amelyik már fiatalon is a felnőtt ló arányait mutatja, alacsony marad. Az öreg ló fején a szemboltok körül az őszülés jeleként tűzöttség mutatkozik, a vakszem beesetté válik. Mindezek a jelek nagy egyedi szórással alakulnak ki, ezért az ilyen kormeghatározás bizonytalan.

Az életkor legpontosabban a fogak megjelenése és kopása alapján becsülhető, amelyre általában az alsó fogsor metszőfogait használjuk. A változások csak akkor észlelhetők, ha a ló fogazata növesre és kopásra nézve természetes és szabályos.

6. ábra. A ló életkorának meghatározása a fogak alapján⁶

Az életkort eláruló jelek:

1. a csikófogak kihasadása
2. a csikófog kopása
3. a csikófogak kupájának állapota
4. a fogváltás – azaz az állandó fogak megjelenése
5. az állandó fogak kupájának állapota

⁶ www.haziallat.hu

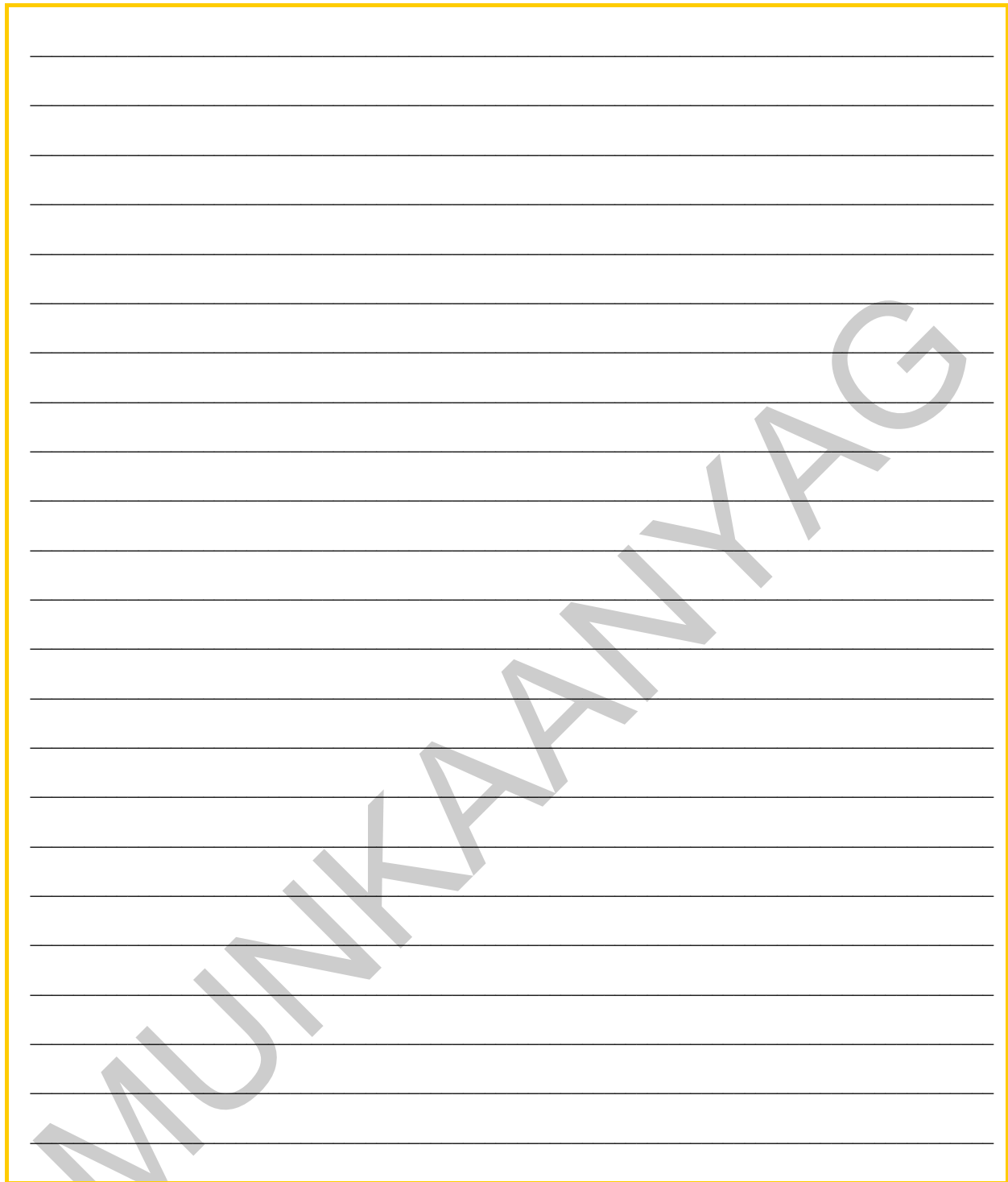
6. a magnyom
7. a rágólap alakja
8. a metszőfogak íve
9. az alsó és felső fogsor találkozásának szöge

Fejlődési időszakok, amelyek a ló fogain az élet folyamán mutatkoznak:

1. A csikófogak időszaka: az állat két és fél éves koráig tart
2. A fogváltás időszaka: két és fél éves kortól 5 éves korig
3. A kupa, a haránt tojásdad alakú rágólap időszaka: 6 évestől– 12 éves korig
4. A kerekded alakú rágólap időszaka: 12 éves kortól 18 éves korig
5. A 3 szögletes rágólap időszaka: 18 éves kortól 24 éves korig
6. A visszás tojásdad alakú rágólap időszaka: 24 éves kortól élete végéig

A csikók kormeghatározása:

- Az épen megszületet csikó a 4 fogó–metszőfogát (I_1) gyakran a világra hozza, ha nem akkor azok 6–7 nap alatt megjelennek.
- A 8 hetes csikónál a 4 közép–metszőfog (I_2) is jelen van.
- A 6–9 hónapos vagy 12 hónapos csikónál már a 4 szeglet–metszőfog (I_3) is jelen van.
- Az egyéves csikó fogó–és közép–metszőfogainak kupái teljes kopásban vannak, a szeglet–metszőfogakon még épek.
- A másféléves csikónak a fogó–metszőfog kupája le van kopva.
- Az egy és háromnegyedéves csikónak a közép–metszőfog kupája le van kopva.
- A kétéves csikó mind a 12 metszőfogáról lekopott a kupa.
- A két és fél éves csikónak az állkapcsában már négy állandó fogó–metszőfoga van, vagyis ebben a korban váltódik ki a tej fogó–metszőfog.
- A három éves csikónál ezek a metszőfogak a többivel egy sorba nőnek és kopni kezdenek.
- A három és fél éves csikó állkapcsában 4 újabb állandó közép–metszőfog bújik ki, eszerint már 8 állandó és 4 tejfoga van.
- A négyéves csikónál ezek a fogak is sorba nőnek és kopni kezdenek.
- A négy és féléves csikónak az állkapcsában újabb 4 fog jelenik meg (szeglet–metszőfog) a régi tejfogak helyén, eszerint minden metszőfoga állandó fog és tejfoga nincs többé.
- Az ötéves lónál ez a 4 újabb metszőfog is sorba lép és kopni kezd, ebben a korban az agyar fog (csak méneknél) is, mely 4 éves csikónál még épen hogy megfigyelhető, erősebben kifejlődött.

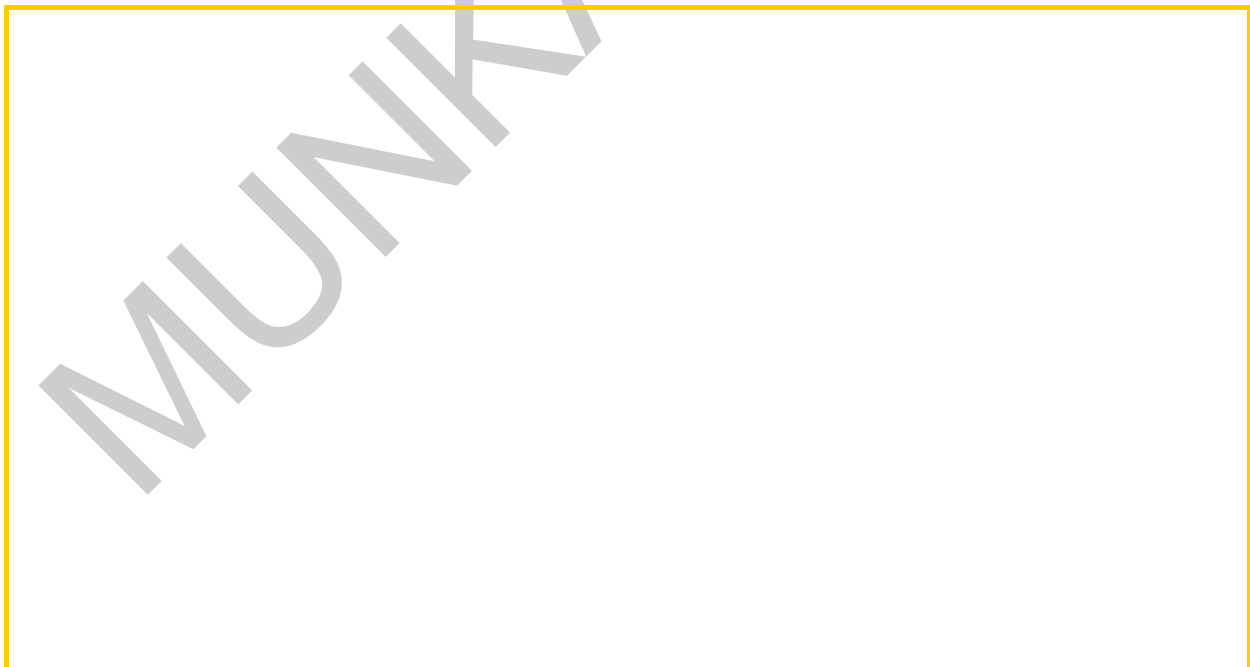

2. Figyelje meg gyakorlati helyén a választást, a nem- és korcsoportok kialakítását! Megfigyeléseit pontosan jegyezze le, majd beszélje meg észrevételeit tanárával!

MUNKANYAG

3. Készítsen rajzot a ló megfelelő testtájékáról, majd a gyakorlati helyen lévő legalább két különböző fajta jelölését (jobb és bal oldalon) is rajzolja bele!

MUNKANYAG

4. Készítsen fényképet, vagy keressen képet szakkönyvben, interneten a mén és a kanca elsődleges ivari jellegéről! Az elkészített, megkeresett képet megfelelően elhelyezve és megnevezve ragassza fel!

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Indokolja meg, miért van szükség a korcsoportok kialakítására a csikók 6 hónapos korában!
Válaszát írja a kijelölt helyre!

2. feladat

Írja le milyen a külső megjelenése egy választás korban lévő csikónak! Írja le pontosan megnevezve a metszőfogak közül melyik foga van meg egy 6 hónapos csikónak és azok milyen állapotban vannak! Válaszát a kijelölt helyre írja le!

A külső megjelenés: _____

Fogazat: _____

3. feladat

Indokolja meg, miért nevezünk egy 5 éves állatot lónak és nem csikónak! Sorolja fel a ló életkorához kapcsolható változásokat, amelyek a fogazaton megfigyelhetők! Válaszát a kijelölt helyre írja!

Indoklás: _____

Fejlődési fokozatok: _____

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____

4. feladat

Sorolja fel, milyen információkat tartalmaz a lóútlevél! A válaszát a kijelölt helyre írja!

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A nem- és korcsoportok kialakításával tudjuk megakadályozni a nem kívánt vemhességet, mivel a ló 8 hónapos korára ivaréretté válik, és így a vemhesülésnek megvannak az élettani alapjai.

2. feladat

Külső megjelenés: A fiatal, szopós csikónak többnyire juhfeje van, lábai aránytalanul hosszúak, törzse rövid. Sörénye, fark szőrei rövidek, göndörödéssé hajlamosak és finom szálúak. Az évjárat csikók sem mutatják még a felnőtt ló arányait, lábaik hosszúak, mellkasuk sekély, és túlnőttség jellemzi őket. Az a csikó, amelyik már fiatalon is a felnőtt ló arányait mutatja, alacsony marad.

Fogak: 6 hónapos csikónak meg van az alsó és a felső állkapocscsontban a fogó-és, közép-metszőfoga, ezenkívül előfordulhat, hogy a szeglet-metszőfogak is megvannak. Összesen 8+4 foga lehet, amelyek mind tejfogak, és rajta a kupa is ép.

3. feladat

Az állat 5 éves korára kiváltja mindegyik tejfogát, és csak állandó fogai vannak. A tejfogak kiváltásával véget ér a csikó korszak. Fogváltozáshoz kapcsolódó életkori szakaszok:

1. A csikófogak időszaka: az állat két és fél éves koráig tart.
2. A fogváltás időszaka: két és fél éves kortól 5 éves korig.
3. A kupa, a haránt tojásdad alakú rágólap időszaka: 6 évestől- 12 éves korig.
4. A kerekded alakú rágólap időszaka: 12 éves kortól 18 éves korig.
5. A 3 szögletes rágólap időszaka: 18 éves kortól 24 éves korig.
6. A visszás tojásdad alakú rágólap időszaka: 24 éves kortól élete végéig.

4. feladat

1. A lóútlevél 1–6. oldalain a ló hiteles azonosító adatai.
2. A lódiagram és a testméretek.
3. A ló ivartalanításának bejegyzése.
4. A tenyésztési információk.
5. A sport információk.
6. Az állatorvosi azonosítások és kezelések.
7. A tenyésztő és tulajdonos személyes adatai.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

Thomka Iván – Dr. Szollár István: Lótenyésztés, FVM Kereskedelmi és Szaktanácsadási Intézet, Budapest, 2004.

Bodó Imre– Hecker Walter: Lótenyésztők kézikönyve, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1992.

AJÁNLOTT IRODALOM

Mihók Sándor – Pataki Balázs – Ernst József: Ló és szamár, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 2001.

MUNKANYAG

A(z) 1688-06 modul 012-es szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
31 621 04 0000 00 00	Lótartó és -tenyésztő
31 621 04 0100 31 01	Lóápoló és gondozó
52 812 02 0000 00 00	Lovastúra-vezető

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:
23 óra

MUNKANYAG

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató